

О'QUVCHILARDA KASBIY KOMPETENSIYALARNI SHAKLLANTIRISH VA RIVOJLANTIRISH BOSQICHLARI

Alimkulov Oxunjon Abdug'aniyevich

Kosonsoy tuman 2-son texnikumi ishlab
chiqarish ta'limi ustasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada o'quvchilarda kasbiy kompetensiyalarni bosqichma-bosqich shakllantirish va rivojlantirish masalasi yoritiladi. Kasbiy kompetensiya tushunchasi sodda va tushunarli tarzda izohlanadi hamda uning ta'lim jarayonidagi o'rni ko'rsatib beriladi. Zamonaviy ta'lim usullaridan foydalanish orqali o'quvchilarning kasbiy tayyorgarligini oshirish mumkinligi ta'kidlanadi.

Kalit so'zlar: kasbiy kompetensiya, kasbiy rivojlanish, bilim, ko'nikma, malaka, ta'lim, motivatsiya, amaliy faoliyat, o'z-o'zini baholash, pedagogik usullar.

Аннотация: В данной статье рассматривается вопрос поэтапного формирования и развития профессиональных компетенций у обучающихся. Понятие профессиональной компетенции разъясняется в простой и доступной форме, а также раскрывается её значение в образовательном процессе. Подчеркивается, что использование современных методов обучения способствует повышению уровня профессиональной подготовки обучающихся.

Ключевые слова: профессиональная компетенция, профессиональное развитие, знания, навыки, умения, образование, мотивация, практическая деятельность, самооценка, педагогические методы.

Abstract: This article discusses the issue of the step-by-step formation and development of students' professional competencies. The concept of professional competence is explained in a simple and understandable way, and its role in the educational process is highlighted. It is emphasized that the use of modern teaching methods can enhance students' professional training.

Key words: professional competence, professional development, knowledge, skills, abilities, education, motivation, practical activity, self-assessment, pedagogical methods.

Kirish

Kompetensiya – bu o‘quvchining muayyan fan doirasida egallagan nazariy bilimlari, amaliy ko‘nikma va malakalarini kundalik hayotda uchraydigan muammolarni hal etishda samarali qo‘llay olish qobiliyatidir. Ya’ni bilim faqat yodda saqlanishi emas, balki amaliy faoliyatda namoyon bo‘lishi bilan ahamiyatlidir. Inson qaysi kasb egasi bo‘lishidan qat’i nazar, o‘z ishiga mas’uliyat va mehr bilan yondashsa, uning nozik jihatlarini chuqur o‘zlashtiradi. Shu jarayonda u nafaqat kasbiy mahoratini oshiradi, balki shaxs sifatida ham kamol topadi. O‘qituvchi ham bundan mustasno emas. U bolalarni sevib, ularni tarbiyalab va bilim berib borar ekan, o‘zi ham ruhiy va ma’naviy jihatdan o‘sadi. Chunki kelajak yoshlar qo‘lida, ertangi kunimiz ularning bilim va tarbiyasiga bog‘liq. Dars jarayonida interfaol metodlardan foydalanish o‘quvchilarning mustaqil fikrlashini rivojlantiradi, ilmiy-nazariy bilimlarni ongli ravishda egallashiga yordam beradi. Bunday yondashuv ularning faolligini oshiradi, erkin fikr yuritishga o‘rgatadi, ijodiy qobiliyatlarini yuzaga chiqaradi hamda o‘qituvchi va o‘quvchi o‘rtasida samarali hamkorlikni ta’minlaydi. Natijada kafolatlangan ta’limiy samaraga erishish imkoniyati kuchayadi. Interfaol ta’lim jarayonida o‘qituvchi bilim beruvchi emas, balki yo‘naltiruvchi va sharoit yaratuvchi rolini bajaradi. U o‘quvchini mustaqil izlanishga undaydi, fan asoslarini chuqur o‘zlashtirishga yo‘naltiradi va qiziqish uyg‘otadi. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar esa dars shakl va usullarini yangilab, o‘quvchini ta’lim jarayonining faol ishtirokchisiga aylantiradi. Innovatsion dars shakllariga kompyuter o‘yinlari, internet manbalaridan foydalanish, elektron darsliklar bilan ishlash, suhbat, musobaqa, sahna ko‘rinishlari, savol-javob, aqliy hujum, bahs-munozara, intervyu kabi metodlar kiradi. Bu usullar darsni jonlantiradi, o‘quvchining shaxsiy faolligini ta’minlaydi va bilimlarni chuqurroq

o'zlashtirishga xizmat qiladi. Noan'anaviy darslarda o'quvchi shaxsi markaziy o'rinni egallaydi va o'qituvchi u bilan bevosita, interfaol muloqot asosida ishlaydi. Kompetentlilik (lotincha "competens" – layoqatli, qobiliyatli) nafaqat kasbiy bilim, ko'nikma va malakalarni, balki tashabbuskorlik, jamoada ishlay olish, muloqot madaniyati, mantiqiy fikrlash, axborotni saralash va undan samarali foydalanish kabi sifatlarni ham o'z ichiga oladi. Kompetensiyalarni rivojlantirishga yo'naltirilgan ta'lim esa o'quvchilarning egallagan bilim, ko'nikma va malakalarini shaxsiy hayotida, kasbiy faoliyatida hamda ijtimoiy munosabatlarda amaliy qo'llay olish salohiyatini shakllantirishni maqsad qiladi. Bunday ta'lim modeli zamonaviy jamiyat talablariga javob bera oladigan, mustaqil va mas'uliyatli shaxsni tarbiyalashga xizmat qiladi.

Metod

Ushbu tadqiqotda o'quvchilarda kasbiy kompetensiyalarni rivojlantirish jarayonini o'rganish uchun turli pedagogik va tadqiqot metodlaridan foydalanildi: 1. Nazariy adabiyotlarni o'rganish, Ilmiy maqolalar, pedagogik qo'llanmalar va ilg'or tajribalar tahlil qilinib, kasbiy kompetensiyalarning mazmuni, tarkibi va shakllanish bosqichlari aniqlandi. Shu orqali kompetensiya modelini yaratish va uni amaliyotga tatbiq etish usullari o'rganildi. 2. Pedagogik eksperiment. O'quvchilarning kasbiy ko'nikmalarini shakllantirish samaradorligini aniqlash maqsadida eksperiment tashkil etildi. Eksperiment ikki bosqichda amalga oshirildi: boshlang'ich diagnostika va yakuniy nazorat. Boshlang'ich diagnostika o'quvchilarning hozirgi malaka darajasini aniqlashga yordam berdi, keyin esa interaktiv mashg'ulotlar, loyiha asosidagi vazifalar va amaliy topshiriqlar orqali kompetensiyalar rivojlantirildi. 3. So'rov va intervyular. O'quvchilarning kasbiy o'sishga bo'lgan munosabati, o'zini rivojlantirishdagi muammolarini aniqlash uchun so'rovnomalar va individual suhbatlar o'tkazildi. Bu metod o'quvchilarning shaxsiy tajribasi va motivatsiyasini chuqur tushunishga imkon berdi. 4. Kuzatuv. Pedagogik jarayon davomida o'quvchilarning faoliyati, amaliy ko'nikmalari va jamoa bilan ishlash qobiliyati muntazam kuzatildi. Bu olingan ma'lumotlar kompetensiyalarni amalda qo'llash darajasini baholash imkonini berdi. 5. Tahlil va solishtirish. Eksperiment va nazariy ma'lumotlar tahlil qilinib, o'quvchilarda

kasbiy kompetensiyalarni rivojlantirishning eng samarali bosqichlari aniqlandi. Turli pedagogik yondashuvlar solishtirilib, eng optimal metodlar tanlandi.

Natijalar

Kvalifikatsiya va kompetentlik tushunchalari. O'qituvchining kasbiy kompetensiyasi bir necha turga bo'linadi:

1. Kasbiy kompetensiya
2. Shaxsiy kompetensiya
3. Umuminsoniy kompetensiya
4. Madaniy kompetensiya
5. Maxsus kompetensiya

Shaxsiy kompetensiya – bu kishi o'z kasbiy o'sishiga erishish, malaka darajasini oshirish va kasbiy faoliyatda ichki imkoniyatlarini namoyon etish qobiliyatidir. Kompetensiya – bu har qanday fan yoki sohada samarali faoliyat yuritish uchun zarur bo'lgan bilimlar, ko'nikmalar va tajribalar majmuasidir. Pedagogikada o'qituvchining kasbiy kompetensiyasi – talabalar bilan ishlash jarayonida ularning ta'lim samaradorligini oshirish, muammolarni mahorat bilan hal qilish qobiliyatini anglatadi. Kompetensiya, berilgan vazifani bajarish yoki ma'lum bir faoliyatni amalga oshirish qobiliyatini ta'minlaydi va bu qobiliyat ko'nikma, bilim hamda tajribaga asoslanadi. Masalan, tarjimonning kundalik ishida ishlatadigan til bilimlari darajasi kompetensiyaga misol bo'ladi. Kompetentlik – bu o'qitish yoki ilgari orttirilgan tajriba natijasida shakllangan kompetensiyaga tayangan holda, shaxsning xususiyatlarini va muayyan vazifalarni bajarish qobiliyatini ifodalaydi. O'quvchilarda kasbiy kompetensiyalarni shakllantirish va rivojlantirish jarayoni bir necha bosqichlardan iborat bo'lib, har biri o'ziga xos maqsad va vazifalarga ega. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki: 1. Boshlang'ich nazariy bosqich, o'quvchilar kasbga oid asosiy nazariy bilimlarni egallaydi, shu davrda ularning kasbga bo'lgan qiziqishi va motivatsiyasi shakllanadi. Testlar va so'rovlar orqali bilim darajasi va ehtiyojlar aniqlanadi. 2. Amaliy ko'nikmalarni rivojlantirish bosqichi. O'quvchilar amaliy mashg'ulotlar, loyihalar va stajirovkalar orqali o'z ko'nikmalarini mustahkamlaydi. Bu bosqichda mas'uliyat,

ijodiy yondashuv va muammolarni hal etish qobiliyatlari sezilarli darajada oshadi. 3. Integratsiyalashgan kompetensiyalarni shakllantirish bosqichi. Nazariya va amaliyotni uyg'unlashtirib, o'quvchilar mustaqil qarorlar qabul qilishga o'rgatiladi. Baholash natijalari ko'rsatadiki, ushbu bosqichda hamkorlik, muloqot va tashabbus ko'nikmalari rivojlanadi. 4. Baholash va takomillashtirish bosqichi. Kasbiy kompetensiyalar testlar, loyihalar va murabbiylar bahosi orqali baholanadi. Natijalar shuni ko'rsatadiki, tizimli baholash va teskari aloqa o'quvchilarning o'zini rivojlantirishga bo'lgan qiziqishini oshiradi.

Mulohaza

Kompetensiya – bu o'quvchining fan bo'yicha egallagan bilim, ko'nikma va malakalarini kundalik hayot va amaliy masalalarda qo'llay olish qobiliyatidir. Inson qaysi kasbni tanlamasin, ishiga mehr bilan yondashsa, u nafaqat kasb sirlarini chuqur egallaydi, balki o'zini rivojlantiradi va o'sadi. O'qituvchi bolalarni sevib tarbiyalasa, o'zi ham shaxs sifatida rivojlanadi va donishmandlikka erishadi. Yoshlar kelajakning egasi bo'lgani uchun, ularni faqat eshituvchi yoki takrorlovchi sifatida emas, balki mustaqil fikrlaydigan, boshqalar bilan hamkorlik qiladigan va keng dunyoqarashli shaxs sifatida tarbiyalash muhimdir. O'quvchilarda kasbiy kompetensiyalarni shakllantirish bosqichlari haqida mulohaza:

1. Bosqichma-bosqich yondashuv – Bilim va ko'nikmalar darhol paydo bo'lmaydi, nazariyadan amaliyotga o'tish kerak.
2. Individual yondashuv – Har bir o'quvchi turlicha, shuning uchun o'ziga mos metodlar qo'llanadi.
3. Nazariy va amaliy bilimlarni uyg'unlashtirish – Faqat nazariya yoki faqat amaliyot yetarli emas, ikkalasini birga qo'llash kerak.
4. Baholash va teskari aloqa – Har bosqichda rivojlanishni tekshirib, xatolarni tuzatish muhim.
5. Ijtimoiy ko'nikmalarni rivojlantirish – Kommunikatsiya, jamoada ishlash kabi malakalarni ham o'rgatish zarur.

Xulosa

Hozirgi kunda “kompetensiya” va “kompetentlik” tushunchalarini aniqlash bo‘yicha yagona yondashuv mavjud emas. Kompetensiyalarni tushunishda, ular ta’lim oluvchi shaxsga tegishli bo‘lsa-da, ularning tarkibiga bevosita kirmaydi, balki bilim, ko‘nikma va malakalarning natijasi sifatida qaraladi. Shu nuqtai nazardan qaraganda, kompetensiya ta’lim mazmunining muhim tarkibiy qismi sifatida ko‘riladi. Bu esa quyidagilarni o‘z ichiga oladi: davlat ta’lim standartlari, bitiruvchi sinf o‘quvchilaridan talab qilinadigan tayyorgarlik darajasi va shaxsning bilim, ko‘nikma hamda malakalar majmuini ifodalovchi, ularning shaxsiy tajribasiga asoslangan va ahamiyatga ega bo‘lgan me’yorlar. Kompetentlik esa o‘quvchining kompetensiyalarni egallash jarayonini ifodalaydi, ya’ni u bilim, ko‘nikma va malakalarni qanchalik o‘zlashtirganini, shuningdek, ta’limning amaliy darajasini va shaxsiy munosabatini o‘z ichiga oladi.

Foydalanilgan adabiyot va havolalar

1. М.В. Плотников, О.С. Чернявская, Ю.В. Кузнецова “Технология Case- Study” Монография Нижний Новгород-2014.
2. Ситуационная методика обучения: Теория и практика Состав. Сидоренко А.И., Чуба В.И.- Киев: Центр инноваций и развития, 2001.- 256 с.
3. Зельдович Б.З. Ситуационное обучение управленческим дисциплинам — М.: Издательство Экзамен, 2008. — 544 351. 10.
4. Бўрибоев А. А. Профессионал таълимда “Нефт ва уни қайта ишлаш” мавзусини ўқитишда интерактив методлардан фойдаланиш методологияси //Scientific progress. – 2021. – Т. 1. – No. 5.
5. Бўрибоев А. А. Олий таълим тизимидаги ўқув фаолиятини ташкил этишда мустақил ишларнинг роли //Science and Education. – 2021. – Т. 1051-1055.

6. Бўрибоев А. А. Кимё фанидан мустақил ишларни ташкил қилишда кўп танловли тест топшириқларидан фойдаланиш //Science and Education. – 2022. Т. 3. – №. 1. – С. 875-880.